

על סמיכת הקרבן, שצריכה להעשות בחמשה. ואולם בסמיכה להוראה לא מצינו שנחלקו, ומשמע שהכל מודים שבשלשה (כסף משנה סנהדרין ד, ג).
ואולם הרמב"ם בפרושו למשנה פרש משנתנו על סמיכת סבי. ועל זה נחלקו ר"י ור"ש. וצריך עיון שהכס"מ לא העיר על כך.

'מיסמך סבי בשלשה מנלן, אילימא מדכתיב ויסמך את ידיו עליו אי הכי תסגי בחד... קשיא' — הרמב"ם (סנהדרין ד, ג) כתב שאחד מן השלשה הסומכים צריך שיהא סמוך מפני אחרים. ויש לפרש טעמו מכיון שהעלו כאן ב'קשיא', והרי זה ודאי שאין צורך בע"א זקנים, אם כן על כרחנו שבאחד די כמו שמצינו במשה. ואולם לדחות את הנאמר בברייתא 'שלשה' גם כן אי אפשר, א"כ יש לנו לומר שאחד בלבד צריך שיהא סמוך, ושנים האחרים כשרים אף בהדיוטות הנטפלים אליו (עפ"י כסף משנה סנהדרין ד, ג). צריך לבאר, הלא לכאורה עדיין הקושי במקומו עומד, מהו מקור הדין שצריך שנים נוספים. ואם זו הלכה למשה מסיני, שוב אין מקור לכך שאחד בלבד סמוך. ושמא לדברי הכס"מ אותם שנים אינם דרושים אלא מדרבנן אבל מדין תורה סגי באחד סמוך. וצריך בירור.
יצוין שבחודשי הר"ן כתב מקור אחר לדין זה שכתב הרמב"ם — ע' להלן בסמוך.

'קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות' — משמע מדברי הרמב"ם (סנהדרין ד) שהסמיכה בעיקרה היא שיאמרו לו שהוא סמוך ושיש לו רשות לדון דיני קנסות. אבל קריאת שם 'רבי' שייכת רק מאז שהתחילו לקרוא לסומכים 'רבי', [ובתקופות הנביאים והזוגות וראשוני התנאים, שלא נקראו 'רבי' — מסתבר שלא כינום 'רבי' בעת הסמיכה].
וגם מי שידוע לכל כחכם מופלא וידוע בכחו להורות בכל התורה כולה — אינו נעשה 'סמוך' עד שיקבל סמיכה בבית דין של שלשה.
ודין הסמיכה לדורות ואופן הסמיכה לא נאמר במקרא אלא מהלכה למשה מסיני (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א א).

*

'הנה תלמיד חכם צריך לידע אף שאינו מע"א סנהדרין, שבעצם צריך כל דיין לישוב אצל המקדש, אך משום שאי אפשר, צריך לישוב לכל הפחות בכל מקום שהוא כאילו יושב אצל המקדש, שהוא בידיעה כי אלקים נצב בעדת א-ל.
ולא רק בישיבתו בדין, אלא גם בעת שמורה הוראה ובעת שלומד תורה — כדאיתא באבות (גו).
ואם אינו עושה כן, לא ראוי להתחשב תלמיד חכם, וכל שכן שאינו ראוי להיות דיין' (עפ"י דרש משה לגר"מ פינשטיין זצ"ל, נז).

דף יד

'הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים' — לא אברח אלא אקבל מיתתי באהבה, ללא הרגשת צער, כאבן הזו שאינה מרגשת כלום (מהרש"א. וכתבו קדמונים [ע' שו"ת מהר"ם החדשות, תקי; תשב"ץ] — תלמיד מהר"ם. תטו), ועוד], כשגמר אדם בדעתו למסור נפשו על קידוש השם, מאותה שעה שוב אינו מרגיש בהמתתו. עפ"י מגדים חדשים — ברכות סא: ע"ש עוד בענין זה).

'רבי יהודה בן בבא, אחריני הוה בהדיה, והאי דלא חשיב להו, משום כבודו דרבי יהודה בן בבא' — משמע מכאן שמספיק שרק אחד מן השלשה הינו רב סמוך, ויכול לסמוך עם עוד שני תלמידיו וכד' — שלכך לא החשיבו עמו. אבל אם היו צריכים שלשה מומחים, מדוע לא חשבו עם ר' יהודה בן בבא (חדושי הר"ן — וכמו שפסק הרמב"ם, כנ"ל יג:).
יצוין שגם בגמרא לעיל ה: הסמיכה מתיחסת לחכם אחד הסומך, ואין מוזכרים השנים שעמו.

'אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי...' — הגם שהיה אפשר לדייק מהלשון שאם שניהם בארץ אין צורך שהנסמך יהא נוכח בעת הסמיכה לפני הסומך. אך לכאורה אין נראה כן, וכמו שאמרו בסמוך שרבי יוחנן השתדל לסמוך לרבי חנינא ורבי הושעיא ולא אסתייעא בידו, והיינו משום שלא מצא שנים נוספים בשעה שהיו אצלו, כדפרש"י. והלא נראה שהיו כולם בארץ ישראל. וכן משמע ממעשה דלעיל שבאו חמשת החכמים להיסמך אצל רבי יהודה בן בבא וסיכנו בעצמם מפני האויבים. [אבל ממה שאמרו 'רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה' אין להוכיח, שי"ל שהיה נחבא כדי שיהא רחוק מעיניו ומלבו של הסומך].

ושאלתי להרבנים הגאונים שיחיו על הדבר, ונחלקו דעותיהם; דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א שאפשר לסמוך שלא בפניו. ואולם הגר"א נבצל שליט"א כתב שנראה שצריכים להיות במקום אחד. וכן כתב הגרז"נ גולדברג שליט"א, והסכים לראיה הנ"ל ממעשה בחמשה זקנים. וכן צדד לסייע מלשון הגמרא לעיל ה' בן אחי יורד לבבל...' [אם כי היה נלענ"ד לחלק בין סמיכה למתן רשות מאת הנשיא, שזה א"צ בפני הנסמך].

'מאי זקן... אלא סמיכה' — פרש רש"י: אף אלו שיאריכו ימים יותר, לא יהיו סמוכים. ויש לדייק מדבריו שאין לסמוך צעיר פחות מגיל י"ח שנה, שאם כן, מדוע הוצרך לפרש דוקא באלו שיאריכו ימים יותר מן הרגיל אצלם.

ואכן הובאה דעה זו בפוסקים (ח"מ ז, ג), שאין ראוי לדון אלא מבין י"ח ומעלה. [ומזה יש להבין את סיפור המעשה בר' אלעזר בן עזריה שהיה בן י"ח שנה באותו היום] (עלה יונה עמ' רצג).

'כי סמכוה לר' זירא שרו ליה הכי: לא כחל ולא שרק ולא פירכוס — ויעלת חן' — אפשר לפי שהיה רבי זירא מסגף נפשו מאד בתעניות, כמבואר בכמה מקומות (ע' ב"מ פה. ע"ז טז: חולין יח: וע' נדה כג. שהיה תמיד שרוי בצער וביגון), לכך הושחרו פניו ונכערו מפני סיגופיו. וזהו ששרו לו 'לא כחל ולא שרק... ויעלת חן' — מצד אילת אהבים היא התורה שמעלה חן על לומדיה (עפ"י חות יאיר קנב ד"ה ור' זירא).

'ומדדו — שאפילו נמצא בעליל לעיר, צריך לעסוק במדידה' — אם כי גזרת הכתוב היא, בפרוש החזקוני (סוף שופטים) נתן טעם בדבר (וכן כיוון בחמרא וחיי'), זו לשוננו: 'שמתוך כך יהיה אוושא (קול) בדבר ויבואו מתוך הערים הנמדדות, ומי שהלך מביתו ולא חזר, באים בני משפחתו ומכירים הנרצח. אם מכירין אותו, מעידין עליו ולא תהיה אשתו עגונה, ובניו יורדים לירושת אביהם ואין בית דין ממחין בידם. ומתוך כך יהא נודע מי הלך עמו ומי נתלוה עמו, ופעמים נתפרסם על ידי כך'. (בעיקר טעם זה, שיתפרסם הדבר, כבר האריך הרמב"ם במורה ח"ג מ). וע' ברמב"ן סוף שופטים; ספר הזכרון להריטב"א ובפירוש האברבנאל שם. וע"ע ברש"ש סוטה מז:).

[ויש לחקור בגדרה של מצות מדידה — האם עיקרה למדוד איזוהי העיר הקרובה מתוך שאר הערים

(כפשטות הכתוב ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרובה...) או עיקרה למדוד את המרחק לעיר הקרובה. ונפקא מינה, בעיר הניכרת בעליל שהיא הסמוכה, שחייבים גם בזה למדוד — לפי הצד הראשון, גם במקרה זה צריך למדוד אותה גם ביחס לערים הרחוקות, לדעת ע"י מדידה דוקא שהיא הקרובה ולא אחרת. אולם לפי הצד השני בכגון דא מספיק למדוד את החלל לעיר שידוע לנו שהיא הסמוכה, כי הוידוא שהיא הקרובה מכולן, אינו צריך להעשות ע"י מדידה דוקא. בשאלה זו, כיצד למדוד בעיר סמוכה הניכרת בעליל — מצאנו מחלוקת אחרונים; משנה למלך (הל' רוצה, ט, א; באר שבע כאן. וע' מנחת חינוך תקל. (שמעתי ממור"ר הר"מ וינקלר שליט"א, תשל"ט. ואמר להוכיח מדברי התור"ד (ב"ב כג): כפי הצד הראשון. ומצד הסברה יש לומר שגם אם צריכים לדין 'מדידה' לוודא את העיר הקרובה, במדידה לעיר בצורה הידועה שאין עיר אחרת קרובה הימנה, מתקיים שפיר דין 'מדידה' גם ביחס לשאר הערים].

(ע"ב) 'ושפטיך — זה מלך וכהן גדול' — ומושפטיך נשמע הכל; מיוחדים שבשופטיך (— סנהדרין גדולה), מלך וכהן גדול — ששקולים הם בדרש ויבואו כולם (מהרש"א).

'כהן גדול, דכתיב ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה וגו' — משמע לו שופט הממונה על הכהנים, והוא הכהן הגדול. (תוס' הרא"ש — סוטה מה.).

'אילימא דנפוק מקצתן, דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו' — ולכאורה אפשר שימרה על אלו שיצאו ואח"כ ימרה על אלו שבפנים, או להפך. ומוכח שבאופן שכזה איננה נחשבת המראה כלל, שכיון שאין כולם במעמד אחד, אין המראה לחצאין, כי שמא אם היו כולם ביחד, מתוך משאם ומתנם היו משנים דעתם וכו' (עפ"י שו"ת מהרי"ט ח"א סח).

'אלא פשיטא דנפוק כולהו, למאי, אי לדבר הרשות מי מצו נפקי...' — בספר ערוך לנר הקשה, מדוע לא אמרו שיצאו רובם של סנהדרין למקום אחד ושם המרה על פיהם, ונשארו במקומם עשרים ושלושה ולא חסר המזג. ותרץ שאין הדבר מצוי שיצאו רובם אל מקום אחד. הנחתו של הערוך—לנר היא שגם כאשר המרה שלא בנוכחות כל הסנהדרין — הרי זה 'זקן ממרא'. והוכיח זאת ממה שהוצרכו לומר 'אילימא מקצתם, דלמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה' ואם נאמר שאין המראה אלא בנוכחות כולם, הלא אף אם ידענו דעתם שאינם סוברים כמוהו, סוף סוף לא המרה על כולם — אלא משמע שגם המראה על רובם המראה היא, שהרי דין 'זקן ממרא' שייך גם כשלא הושוּו כולם לדעה אחת אלא עמדו למנין ופסקו על פי הרוב, ועל כן די כשרק רובם באותו מקום. ואולם לפי דברי מהרי"ט הנ"ל מבואר שלא כדבריו, שכל שאין כולם במקום אחד שמא אילו היו שומעים נימוקם של האחרים, אפילו הם מיעוט, היו חוזרים בהם. [וזה פירוש 'דלמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה' — והיתה דעתם מתקבלת על האחרים]. הלכך אפילו הם רוב אין כאן המראה המחייבת, כל שלא ישבו כולם ביחד ונמנו וגמרו הדבר.

'אמר אביי: לא, כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות' — לפי מה שכתב רש"י במשנה שב"ד הגדול יוצאים לעשות סנהדריות לשבטים, הוה מצי למימר כגון שיצאו לצורך זה.

*

זקניך ושפטיך — בגימטריא: המיוחדים שבזקניך [ע' לשון רש"י — שופטים] (ברכת פרץ — הוספות, ג.)

דף טו

'הקרקעות תשעה וכהן. מנהני מילי? אמר שמואל: עשרה כהנים כתובין בפרשה...' — הראשונים (במגילה כג: ערכין יט): הקשו, הלא אין בית דין שקול ונוסיף עליהם עוד אחד? ובספר טורי אבן (במגילה סם) צידד לומר שבנידון שומא והערכה צריך שישוו דעות כולם, ואין שם כלל הכרעה ברוב דעות. (וכן נקט מצד הסברא באבי עזרי (תנינא, ערכין ה, ב). ויש להעיר שמצאנו בענין שומא דאזלינן בתר רוב דעות — ע' ב"ב קז. וכן קשה מע"ז עב. שמבואר שכשאמר 'שומו שלשה' כוונתו לב"ד ודי ברוב, לאפוקי אם אמר 'אמרו שלשה' — ואם לענין שומא אין דין רוב דב"ד, אין מקום כלל לחילוק זה. שו"ר שהעיר כן בשפ"א בערכין יט. עוד נקט שם שמסברא א"צ שישבו במושב אחד, אלא העיקר שיסכימו עשרה אנשים לדעה אחת).
ואולם מדברי התוס' ושאר ראשונים שהקשו, מבואר שהניחו בפשטות שאין הדבר כן, אלא תורת 'בית דין' עליהם כבשאר ההלכות.

ולעצם הקושיא — אפשר, היות ויתכן שכל דין יעריך באופן שונה ואין ודאות שההערכה תוכרע, לא חייבו כאן מניין אנשים שאינו זוגי, לא כן בדין רגיל שאין שם אלא שתי אפשרויות, לחייב או לפטור. [אמר אחד 'איני יודע' — נראה שיוסיפו עליהם עוד אחד] (עפ"י חדושים ובאורים א, יג. וכן הביאו לתרץ בשם הגרי"ז מבריסק — ע' בהערות המהדיר לריטב"א — מגילה כג:).

תירוץ נוסף כתב השפת-אמת (מגילה כג ערכין יט): אפשר שאם חמשה יאמרו כך והכהן יהיה בתוכם נחשבים כרוב לגבי החמשה שאין עמהם כהן.

א. לא משמע לראשונים לפרש שזה שאמרו 'תשעה וכהן' — זהו המשך דברי ר' יהודה שאמר על המטלטלין 'אחד מהן כהן', והוא הרי סובר שאפשר לב"ד שיהא שקול, כמו שאמר בסנהדרין גדולה בשבעים. — חדא, שלשון המשנה משמע דאליבא דכולי עלמא הוא, שאם לא כן נמצא שת"ק לא פרש דעתו בענין. ועוד, האמרינן לעיל (ג:) שגם ר' יהודה לא אמר אלא בסנהדרין גדולה, ופשוט.

ב. ע"ע בתירוץ הרשב"א והריטב"א במגילה שם, ובמה שהעיר בטורי אבן שם, ובתירוץ קהלות יעקב — סנהדרין ג.
ג. יש להעיר על התירוץ דלעיל, שלכאורה מצאנו ענין 'אין ב"ד שקול' אף במקום שאין דיון והכרעה, אלא מעשה גרידא — סמיכת פר העלם דבר של ציבור, שלמדוהו (לעיל יג:): מ'וסמכו'... ואין ב"ד שקול. כי עכ"פ אין שם 'בית דין' כשהוא שקול. שו"ר שהרמ"ה (שם) פרש הטעם שמא יפול מום בקרבן ויצטרכו לדון בדבר ולהכריע. [וכן י"ל בגרות ובהתרת נדרים]. וכן מלשון התוס' בערכין יט: משמע שרק דבר שהוא טעון סברא ושיקול דעת צריך ב"ד שאינו שקול. וע' אג"מ י"ד ח"ג קיב.
ד. יש מי שנסתפק האם האשה הכהנת כשרה לשומת קרקעות הקדש, או צריך שיהא כהן דוקא — הגהות ר"ש הכהן מוילנא לעיל ב. ואולם משמע שהיא כשרה לשומא כישראל, וכמו שאמרו בגמרא בפדיון מעשר שאין דמיו ידועים, איש ושתי נשיו [וכן הוכיח משם הר"י בן הרא"ש (בשו"ת זכרון יהודה) שקרובים כשרים לשומא]. וזה דלא כפי המובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספר 'זעלהו לא יבול' ח"ב עמ' רנו. וצ"ע.

(ע"ב) 'אדרבה, משום היא גופה, קטל איהו לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא, קטל שורו ליפרוק נפשיה בממונא' — לא עלה על הדעת לומר שבית דין ימיתוהו כשאין לו ממון, אלא ודאי יחייבוהו לפדות עצמו בממון. רק הוה אמינא שאם לא נתן כופר, גואל הדם ימיתנו — על כך בא

הרמב"ם (מעה"ק ג, י) פסק: בשלשה.
זקנים הללו ממיוחדים שבעדה, מסנהדרין גדולה.

דפים יג — יד

- כא. א. סמיכת זקנים לדון, בכמה אנשים היא נעשית?
ב. כיצד סומכים?
ג. האם סומכים חוצה לארץ? מה הדין כשהסומך בארץ והנסמך חוצה לה, או להפך?
ד. האם דנים דיני קנסות חוצה לארץ?
- א. סמיכת זקנים להוראה נעשית בשלשה זקנים.
א. משמע שבזה לא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון (כסף משנה). ואילו הרמב"ם בפירושו למשנה כתב שגם בזה מחלוקת.
ב. הרמב"ם כתב (סנהדרין ד, ג) שאחד מהשלשה הסומכים צריך שיהא סמוך.
- ב. הסמיכה אינה אלא בשם [ולא סמיכת היד ממש כמשה רבינו ליהושע]. קוראים לו 'רבי' ונותנים לו רשות לדון דיני קנסות.
דין הסמיכה לדורות ואופניה, לא נאמר במקרא אלא מהלכה למשה מסיני. וגם מי שידוע לכל כחכם מופלא בכל התורה, אינו נעשה 'סמוך' עד שייסמך בבית דין של שלשה (עפ"י אגרות משה חו"מ א).
ג. אין סומכים חוצה לארץ, בין אם הנסמך נמצא שם בין אם הוא בארץ. וכמו כן הוכיחו שאין סומכים כשהסומך בארץ והנסמך נמצא חוצה לה.
כל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה (רמב"ם סנהדרין ד, ו).
- ד. דנים דיני קנסות חוצה לארץ, ובלבד שיהיו הדיינים סמוכים שנסמכו בארץ.

דף יד

- כב. א. עגלה ערופה — בכמה זקנים היא נעשית?
ב. פדיון מעשר שני ונטע רבעי — בכמה?
ג. פדיון הקדשות בכמה?
- א. נחלקו תנאים במשנתנו עגלה ערופה בכמה; לדברי רבי שמעון, בשלשה זקנים (זקניד — שנים, ואין ב"ד שקול — מוסיפים עוד אחד) מב"ד הגדול שבלשכת הגזית (שפטיד — מיוחדים שבשופטיד). ולרבי יהודה — בחמשה מהם (שפטיד — שנים. ושפטיד — עוד שנים. ואין ב"ד שקול — הוסף אחד). ודעת רבי אליעזר בן יעקב בברייתא (כפי שפרש רב יוסף ותניא כוותיה): בשבעים ואחד זקנים (זקניד), מלך וכהן גדול (ושפטיד).
- א. פרשו התוס': מחלוקת במדידה, אבל עריפת העגלה נעשית ע"י בית דין של אותה העיר.

ב. הרמב"ם פסק חמשה כרבי יהודה — שכן הוא בירושלמי. (תו"ט בשם בנו. וע' רדב"ז (סנהדרין ה, ב. ה) שנקט בדעת הרמב"ם כראב"י להצריך כל הסנהדרין. ודוקא במדידה אבל לעריפה די בשלשה או בחמשה. וע"ע: שבת הלוי ח"ד קפה; אמת ליעקב סוטה מד).

ב. מעשר שני שאין דמיו ידועים, כגון פירות שהרקיבו יין שהקרים ומעות שהחלידו — פודים אותו בשלשה לקוחות (= סוחרים בקיאים בשומא (רש"י). ויש מפרשים, אנשים שרוצים לקנותו. ויקח מי שיתן יותר. עתוס'). אפילו נכרי אחד מהם. אפילו בעלים אחד מהם. איש ושתי נשיו פודים מעשר שני שאין דמיו ידועים. ופרשו, כגון רב פפא ובת אבא סוראה שהיתה עושה לעצמה [אבל במטילים לכיס אחד נסתפק רבי ירמיה האם פודים].

נטע רבעי, הואיל ואדם להוט לאכול פירות נטיעתו, אפילו כשדמיו ידועים צריכים לפדות בשלשה. ובזמן הזה שאין פודים בשוויו — א"צ שלשה (תוס').

ג. פדיון הקדשות מטלטלין — בשלשה. רבי יהודה אומר: אחד מהם כהן. ובברייתא מובאת דעת רבי אליעזר בן יעקב שאפילו צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה. הרמב"ם פסק כתנא קמא (ערכין ח, ב).

הקרקעות — בתשעה וכהן.

בפסקי התוס' (במסכת ערכין, ע) מובא שרק לפדיון צריך עשרה, אבל השומא — בשלשה. ומרש"י (שם כז: ד"ה אבל) משמע שגם לשומא צריך עשרה. וכן כתב הרמב"ם (ערכין ח, ב).

דפים יד — טו

כג. א. אמר 'ערך כלי עלי' — מה דינו?

ב. דין הערכין בכמה? שומת נכסים להגבותם להקדש, בכמה?

ג. הנודר דמיו להקדש (= 'דמי עלי') — בכמה אנשים שמין אותו?

א. האומר 'ערך כלי עלי' — אמר רב גידל אמר רב: נותן דמיו. אדם יודע שאין 'ערך' לכלי וגמר ואמר לשם דמים.

במסכת ערכין העמידו דין זה כרבי מאיר האומר 'אין אדם מוציא דבריו לבטלה' וגמר ונתן לשם דמים. וצדדו התוס' שרב עצמו אינו סובר כן אלא כחכמים שפוטרים לגמרי, ויצאו דבריו לבטלה. וכן פסק הרמב"ם (שכן נשנו כמה סתמי משניות. ע' שפת אמת ובה תודה ערכין ה).

ב. תנן: הערכין המטלטלין — בשלשה. רבי יהודה אומר: אחד מהם כהן. הקרקעות — תשעה וכהן. ונחלקו אמוראים בפירוש המשנה; —

רב גידל מפרש בשם רב: באומר 'ערך כלי עלי' שגמר ואמר לשם דמים, ושמים אותו בשלשה ליתן דמיו.

רב חסדא אמר אבימי: במתפיס מטלטלין לערכין, צריך לשומם בשלשה.

רבי אבהו אמר: בכגון שאומר 'ערכי עלי'; בא כהן לגבות ממנו מטלטלין — בשלשה. קרקעות — בעשרה. שכשם שהבא לפדות מן ההקדש צריך שומא בשלשה או בעשרה, כך הדין בבא לשום כדי להכניס להקדש נכסים לצאת ידי חיובו.